

SOSYAL HAREKETLERİN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: TÜKETİM KARŞITLIĞI ÖRNEĞİ

Fatih Furkan ALPDOĞAN¹

Öz

Sosyal hareketler toplumdaki hoşnutsuzluklardan beslenir. Bu hoşnutsuzlukları kurumların işleyişine dönük itirazlarda bulmak mümkündür. Sosyal hareketler ilk ortaya çıktığı günden itibaren bir kaygının ürünü olarak tezahür eder. Klasik sosyal hareketlerde ortaya çıkan kaygı sistemi tamamıyla dönüştürmeye yönelik itirazları içerisinde barındırır. Klasik sosyal hareketlerin talepleri köktenci bir anlayış barındırdığı için ilk sosyal hareketler, sistem karşıtı hareketler olarak adlandırılmıştır. Hem klasik hem yeni sosyal hareketler çeşitli ortak noktalar barındırır. Her iki sosyal hareket tipi de bir hoşnutsuzla beraber ortaya çıkarlar. Aktörler, hareketin şekillenmesinde baskın roller oynarlar. Çatışma, güç, iktidar algıları bakımından her iki sosyal hareket tipi de ortak özellikler barındırır. Bütün bu ortak özelliklere rağmen yeni sosyal hareketler sistem içerisindeki temel unsurların kısmi dönüşümünü esas alır. Yeni sosyal hareketleri açıklayan teoriler değişim taleplerini esas alırken teknolojik unsurlarda meydana gelen değişimleri de göz ardı etmezler. Yeni sosyal hareketler uzam olarak artık belirli bir sınıra veya coğrafyaya bağımlı değildirler. Yeni medyanın gücü sosyal hareketlerin doğuşunda, gelişmesinde ve taraftar toplamasında sosyal hareketleri farklı bir boyuta taşımıştır. Artık bir sosyal harekete katılmak hiç olmadığı kadar kolaydır. Siyasi bir güce dönüşmek, meydanlarda sloganlar atacak taraftarlar bulmak ve bir güç unsuru olmak kabul edilir bir durumdur. Bu makalenin amacı tüm bu dönüşüm noktalarını açıklarken, tüketim karşıtı sosyal hareketleri itirazları bakımından ele almaktır. Tüketim karşıtı hareketlerin itirazlarının karşılık bulduğu ifade edilmektedir. Bu makalede tüketim karşıtı hareketler, küreselleşme karşıtlığı ve ekolojik hareketlerle ilişkilendirilmesi bakımından literatürdeki diğer makalelerden ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hareket, Klasik sosyal hareket, Yeni sosyal hareket, Tüketim karşıtlığı

STUDY OF CHANGE IN SOCIAL MOVEMENTS: THE CASE OF ANTI-CONSUMPTION

Abstract

Social movements feed on discontent in society. It is possible to find these discontents in objections to the functioning of institutions. Social movements manifest as the product of anxiety from the day they first appear. The anxiety that arises in classical social movements includes objections to completely transforming the system. Since the demands of classical social movements had a radical understanding, the first social movements were called anti-system movements. Both classical and new social movements have a lot in common. Both types of social movements arise with a discontent. Actors play dominant roles in shaping the movement. In terms of perceptions of conflict, power and power, both types of social movements have common features. Despite all these common features, new social movements are based on a partial transformation of the basic elements within the system. While theories that explain new social movements are based on demands for change, they do not ignore changes in technological elements. New social movements are no longer space-dependent on a specific boundary or geography. The power of new media has taken social movements to a different dimension in the birth, development and adherence of social movements. Now it's easier than ever to join a social movement. It is acceptable to turn into a political force, to find supporters to shout slogans in the squares and to be an element of power. The aim of this article is to explain all these transformation points and to consider anti-consumerist social movements in terms of both their organization and their objections. This article differs from other articles in the literature

¹ Doktorant, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, ffpaldoğan@gmail.com. ORCID: 0000-0002-2383-269X.

in terms of its association with anti-consumption movements, anti-globalization and ecological movements. It is stated that the objections of the anti-consumption movements have been reciprocated.

Keywords: Social movement, Classical social movement, New social movement, Anti-consumerism

Giriş

Sosyal hareket terimi aynı fikirleri paylaşan insanların sosyal sorunları dile getirmek üzere giriştikleri eylemlerin tamamıdır (Marshall, 1999). Sosyal hareketler sosyal alanda ortaya çıkan kolektif mutsuzlukların ve değişim yönündeki taleplerin birer sonucu olarak görülebilir. Sosyal hareketler aktörlerin ya da bir diğer ifadeyle hareketin ajanlarının itirazlarından beslenir. Aktörlerin itirazları genellikle provokatif ve proaktif izler taşır. Bu itirazlar çeşitli yönlerden simgelerle desteklenir. Simgeler ise süreç içerisinde çeşitli hikâyeler ya da menkıbelerle beraber somutlaşır. Menkıbeler tarihin tanıklığına müracaat edilerek daha geniş kitlelere yayılır. Böylelikle sosyal hareketin tabana yayılması hedeflenir. Bu noktada bir kolektif hareketin sosyal hareket olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı birkaç temel soruya bağlıdır. Bu sorular: Sosyal alanda yer etmiş bir hoşnutsuzluk var mı? Sosyal hareketin eylem ve aktör boyutu var mı? Meşruiyet ve mutabakat söz konusu mu? Kimlik inşası söz konusu mu? Sosyal itirazlar bir norma ya da değere karşı duruyor mu? şeklinde sıralanabilir.

Castells (2006, 2013), Jasper (2002), Touraine (1999), gibi sosyologlar bu itiraz süreçlerini anlamak için çeşitli yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Sosyal hareket kavramı Saint Simon tarafından ortaya atıldığı günden beri çeşitli kaygılardan beslenmiştir. 1960'lara kadar olan dönem sosyal hareket terminolojisi açısından klasik dönem olarak kabul edilir. Klasik sosyal hareketler ortaya çıktığı ilk günlerde itirazlarının daha köktenci bir anlayışa sahip olması sebebiyle sistem karşıtı hareket olarak anıldılar. Klasik sosyal hareketlerin eylem boyutu daha yoğun olduğu için bu tip hareketlerde simgeler, semboller, aktör ya da liderler büyük bir öneme sahiptir. Bu noktada klasik sosyal hareketlerin temel itirazlarının merkezî yapıya, güvenliğe, sosyo-ekonomik sorunlara ve siyasi yönetime olduğu söylenebilir. Yeni sosyal hareketler ise klasik sosyal hareketlerden farklı olarak minimal sorunların giderilmesi için çeşitli yöntemleri temele alırlar. Sorunu ele alış, işleyiş ve çözüm biçimi bakımından klasik sosyal hareketlerden ayrılırlar. Yeni sosyal hareketler daha çok sosyal yapı içerisindeki belirli bir sorunun ya da küresel alanda başlayıp mevcut toplumsal düzeni etkilediği düşünülen mikro problemlerin ortadan kaldırılması talebini bünyesinde barındırır.

Bu makale son dönemde çeşitli tartışmalara sebep olan, insanları köleleştirildiği düşünülen (Alpdoğan, 2023) tüketim konusunu, tüketim karşıtı sosyal hareketler bağlamında ele almaktadır. Bu konuyu temellendirmek için sosyal hareketlerin doğasına yönelik ortaya atılan fikirleri ve bu

fikirlerin değişimini incelemektir. Bunun yanı sıra tüketim karşıtı hareketleri yeni sosyal hareketlerle ilişkilendirmektedir. Daha iyi anlaşılması için tüketim karşıtı sosyal hareketler küreselleşme ve kapitalizm karşıtı ekolojik hareketlerle ilişkilendirilmektedir. Makale bu yönüyle literatürden farklılık taşımaktadır.

1. Sosyal Hareket Olgusu

Sosyal hareket terimi ilk kez on sekizinci yüzyılın ilk çeyreğinde önemli sosyologlardan biri olan Saint Simon tarafından literatüre kazandırılmıştır. Simon sosyal hareket terimini Fransa'da başlayan ve başka ülkelerde de görülen, çeşitli sosyal davranışları kavramsallaştırmak için kullanmıştır (Marshall, 1999: s.746). Sosyal hareketler var olduğu günden itibaren çeşitli memnuniyetsizliklerin ya da mevcut düzeni sürdürmek adına ortak hedeflere ulaşmayı hedefleyen kesimlerin ideallerini yansıtmaya biçimi olarak karşımıza çıkar (Çopuroğlu & Çetin, 2010: s.69). Sosyal hareketlerin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı konusu sosyologlar arasında sıklıkla tartışılan bir konudur. Sosyal hareketlerin doğuşunda kaygı önemli bir yer tutmaktadır. Kaygı, esasen bireyin farkında oluş durumunun bir tezahürüdür. Sosyal hareketler, yok oluş tehdidiyle karşılaşan bireylerin yeniden var olma çabasının bir ürünüdür (Korkmaz, 2017: s.481). Sosyal hareket kavramının sosyoloji literatürüne kazandırıldığı günden beri sosyal hareketlerin doğuşuna kaynaklık eden en önemli sosyal duygunun kaygı olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal yapı içerisindeki memnuniyetsizliklerin yeniden inşasında önemli rol oynayan kaygı faktörünün hem klasik sosyal hareketler hem de yeni sosyal hareketler açısından dikkat çeken bir yapısal unsur olduğu ifade edilebilir.

Sosyal hareketlerin ne olduğu konusu çağdaş sosyoloji literatüründe sıklıkla tartışılırken öncelikle ne olmadığı konusunu ele almak gerekir. Sosyal hareketler sıklıkla kolektif davranışlarla karıştırılır. Kolektif davranışlar belirli bir kültürün ortaya koyduğu tutum ve zihniyetin bir yansıması olarak görülebilir. Dolayısıyla kolektif davranışlar bir kültürün davranış biçimi olarak ele alınabileceği gibi geniş ölçüde toplumun kültüründen kaynaklanan norm kurallarıyla iç içe geçmiştir (Türkdoğan, 1988: s.14). Kolektif davranışlar genellikle kaotiktir (Giddens, 2000: ss.540-541). Sosyal hareketler, kolektif davranışlardan organize olması; örgütlü yapıya sahip olması, bir amaç taşıması sebebiyle ayrılır (Kurttaş, 2021: s.55). Toplumsal hareketleri protesto hareketi olarak görmek de doğru olmayacaktır. Toplumsal hareketler bireylerin çektikleri acılardan doğan kültüre özgü hareketlerdir. Yanıtlara dair çeşitli arzuları içerisinde barındırır (Castells, 2013: s.198). Sosyal hareketleri kitlesel patlamalar olarak görmek de sıkça yapılan hatalardan biridir. Sosyal hareketler kitlesel patlamalardan ziyade sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda geri kalmış kesimin taleplerini daha

keskin bir biçimde duyurmak için ortaya koyduğu kitlesel davranış biçimleridir (Tilly, 2003: s.246). Kolektif davranışlar sosyal hareketlere kaynaklık eder. Sosyal hareketler tek başına çeşitli açmazları bulunan kolektif davranışlardan belirli bir düzene, ideale ve talebe sahip olması yönüyle ayrılır. Protesto hareketleri sosyal düzen içerisindeki gündelik taleplerin bir yansımasıdır. Sosyal hareketler ise bazen istikrar bazen de dönüşümü esas alır. Bu yönüyle anlık ve geçici duygulardan ziyade dönüşüme olan inancı yansıtır. Sosyal hareketler bu yönleriyle özgün, zamana ve uzama bağlı, dinamik belirleyicilerdir.

Sosyal hareketler yapısal olarak incelendiğinde iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bu kavramlar aktör ve sosyal eylem kavramlarıdır. Aktör, sosyal hareketin içinde bulunarak sosyal eylemi gerçekleştiren kişi olarak tanımlanabilir. Aktör ve sosyal eylemi gerçekleştiren kişilerin davranışları sosyal davranışlar olduğu için sosyal hareketlerin doğru tahlili açısından aktörün ya da aktörlerin davranışlarını dikkate almak gerekir (Korkmaz, 2017: s.480). Aktörlerin davranışları sosyal hareket ortaya koyarak değişimini amaçladıkları ve geliştirdikleri davranışların birbirinden farklılık göstermesi bakımından incelenmeye değerdir (Çopuroğlu & Çetin, 2010: s.75). Sosyal hareketin aktörleri ya da bir diğer ifadeyle sosyal hareketin “ajanları” mevcut iddiaları meşru bir zemine taşımak adına önemli sosyal roller üstlenirler. Bu noktada sosyal hareketlerin yapısal tahlilinde sosyal hareketin aktörleri ve aktörlerin giriştiği eylemler o hareketin duygu, düşünce, ideal ve hikâyesini anlamak açısından hayati önem taşımaktadır.

Sosyal hareketler genellikle sosyal alan içerisinde yalnızca belirli grupları etkileyen sosyal sorunların ilgili kurumlara iletilmemesi ile başlar. Aynı rahatsızlığı hisseden kesimlerin aynı sorunları işaret ettiklerini fark etmeleriyle süreç farklı bir aşamaya geçer (Brecher vd., 2002: ss.42-43). Farklı kesimlerin aynı ideallerini yansıtan kitle gücü, ilk olarak zihinlere ekilen bazı fikirlerin yayılmasıyla ortaya çıkar. Kitlelerin hareketi ise o zamana kadar teoride kalmış çeşitli düşünceleri eyleme geçiren kimselerin, aynı fikirleri benimsediklerini fark ettikleri an ortaya çıkar (Le Bon, 2009: s.7). Sosyal fikirleri eyleme dönüştüren de bu noktada kitle gücüdür. Sosyal hareketlerin ateşleyici gücü bireysel düşüncenin kitlelere yayılmasıdır. Diğerlerinin de kendileriyle aynı ideal uğruna hareket etmelerini arzulayan sosyal hareket unsurları ortak bir fikir oluşturmayı arzuladılar.

Sosyal hareketler bir yönüyle hayatın doğal akışıyla uyuşmayan sosyal sorunları dile getirirken, öte yandan bu sosyal sorunların çözümlenmesi için yeni çözüm yolları ortaya koymaktadır (Türkdoğan, 1996: s.10). Sosyal hareketler, yeni çözüm yolları ortaya koyarken “karşıta” göre hareket etmektedirler. Dolayısıyla sosyal hareketler dayanışmayı ve ortak bir kimliği esas alır (Balkaya, 2014: s.43). Sosyal davranış biçimini esas alan sosyal hareketler belli bir kültürel

sistemde ortak bir amacı gerçekleştirmeyi ya da yeni bir yapının oluşturulmasını hedefleyen kolektif insan davranışlarıdır (Çopuroğlu & Çetin, 2010: s.71). Sosyal hareketler kendisini tanımlarken ihtiyaç duyduğu karşıt düşünceden beslenerek mevcut kurumların yapısal dönüşümüne katkı sağlamayı amaçlar. Yapısal dönüşümü esas alırken değerler hiyerarşisinden beslenirler ve mevcut itirazları düzeltmenin yolunu da ortaya koyar. Bu noktada hareketin önde gelen aktörlerinin izlerini taşırlar.

Sosyal hadiselerin daha iyi anlaşılabilmesi için sosyologlar, toplumsal hareketleri çeşitli şekillerde kategorize ederler. Bu noktada sosyal hareketleri iki ayrı kategoride görmek mümkündür. Bu kategorilerden ilki düzeni baştanbaşa değiştirmeyi hedefleyen devrimci sosyal hareketler iken ikincisi düzenin görece eksik yanlarını değiştirmeye yönelik ıslahatçı sosyal hareketlerdir (Türkdoğan, 1996: s.422). Mevcut düzeni değiştirmek adına ortaya çıkan sosyal hareketler, kurumların fonksiyon kaybına uğradığı ve bireylerin ihtiyaçlarına karşılık veremediği iddiasındadır. Bu tip sosyal hareketlerde mevcut değerler sistemi ile içinde buldukları toplumun kurumsal yapısına bir itiraz söz konusudur (Kurttaş, 2021: s. 56). Arrighi, Giovanni, Hopkins, Terence K. ve Wallerstein gibi isimlerin sosyal hareket yerine sistem karşıtı hareket kavramını kullanma sebebi de budur (Yanık & Öztürk, 2016: s.47). Mevcut düzeni değiştirmeyi hedefleyen sistem karşıtı sosyal hareketler mevcut kurumlara, sosyal yapı bileşenlerine ve işleyişe fayda sağlayan yönetsel unsurlara yönelik temel eleştirilerde bulunurlar. Sistem karşıtı sosyal hareketler kurumların belli yönlerden dönüşümünün yeterli olmayacağı iddiasındadır. Dolayısıyla onlara göre yeni bir düzen inşa etmek gerekir. Marksist hareket sistem karşıtı hareketlere verilecek örneklerden biridir.

Başlangıçta sistem karşıtlığını ve yeni siyasal güçleri tanımlamak için kullanılan sosyal hareket terimi zamanla anlam genişlemesine uğrayarak şimdilerde en yaygın biçimde, siyasal sistemin ana gövdesinin dışında kalan grupların isteklerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Marshall, 1999: s.746). Bu tanımlama ıslahatçı sosyal hareketlerin doğasını anlamak adına önemlidir. Islahatçı sosyal hareketler sistem içerisindeki açmazların belirli yönlerden dönüşümü ile sorunların ortadan kalkacağı iddiasındadır. Dolayısıyla talepler daha çok bir konu ve sosyal olgu etrafında birleşir. Köklü sorunlarda dahi çeşitli düzenlemelerle problemin çözüleceğine inanılır.

2. Sosyal Hareketlerin Değişimi ve Yeni Sosyal Hareketler

Klasik ya da eski olarak adlandırılan sosyal hareketler, amaca ulaşmak için kitlesel toplantıların yanı sıra çeşitli sloganlar ve sembollerle bütünleşmiştir. Slogan ve sembollerin yanı sıra toplumun alışık olmadığı çeşitli yöntemler de kullanılmıştır. Kitlelerin durumu benimsemesi ve

sosyal hareketin meşruiyet kazanması için durum dramatize edilerek farklı öyküler öne atılmıştır (Yanık & Öztürk, 2016: s.49). Klasik sosyal hareketlerin aktörleri genellikle grup olarak hareket etmişlerdir. Bu gruplar en temelde sosyo-ekonomik itirazları temele almışlardır. Bu noktadaki temel itiraz ise; ekonomik paylaşım, sosyal güvenlik sorunları ve toplumsal kontrol mekanizmalarınadır (Göktolga, 2013: s.129; Kurttaş, 2021: s.59). Klasik sosyal hareketlerin temel itiraz noktası sosyal eşitsizlik ve sosyal adaletsizliktir. Bu eşitsizlikler bazen ekonomik kaynakların kullanımını, paylaşımını ya da dağıtımını içerirken bazen de siyasi otoritenin politikalarına olan itirazı ve otoritenin sosyal sorunları çözüm biçimine yönelik eleştirileri içerir.

Klasik sosyal hareketler işlevselci paradigmda ele alınırken genellikle düzen bozucu olarak görülmüşlerdir. İşlevselci paradigmda göre sosyal hareketler sosyal farklılaşma süreciyle gelen anomalilerden kaynaklanmaktadır (Gençoğlu, 2014: s.306). Durkheim, sosyal hareketleri anomali olarak nitelerken bir bakıma bu tip hareketlere karşı aşağılayıcı bir bakış açısı getirmiştir (Şamlı, 2019: s.209). Klasik sosyoloji paradigmasına göre modernitenin sağladığı getirilerden faydalanmayan ve bu getirilere karşı çıkan ekolojik hareketler, kadın hakları ve barış hareketleri gibi sosyal hareketler aslında sapkın, köksüz ve marjinal başkaldırı hareketleridir (Göktolga, 2013: s.127). Marksist teori ise temelde sosyo-ekonomik itirazları temele alırken dönüşümün aracı olarak işçi sınıfının yaşadığı zorlukları esas alır. Bu noktada değişimi siyasi sistemin tamamında gerçekleştirmeyi hedeflerken yeni bir ekonomik programı gerçekleştirme iddiasındaydı. Marksist teori de yeni sosyal hareketlerin temel itirazlarını algılamaktan uzaktır.

Bu noktada klasik sosyal hareket paradigmalarna yöneltilen çeşitli eleştiriler söz konusudur. Bu eleştirilerde genellikle eski paradigmanın ekonomik temelli talepler çerçevesinde oluşan toplumsal hareketleri açıklayabildiği fakat sanayi sonrası toplumun kültür yönlü taleplerini açıklamak konusunda aciz kaldığı görüşünde mutabakat sağlanmaktadır (Gençoğlu, 2014: s.314). Dolayısıyla ortaya çıkan yeni sosyal sorunları açıklamak adına yeni fikirlerin ve teorilerin ortaya atıldığı ifade edilebilir.

1970'lerden sonra ortaya çıkan sosyal hareketler küreselleşme ve enformasyon ile olan yakın bağıyla tanımlanır. Yeni sosyal hareketler simge ve sembol bakımından klasik sosyal hareketlerle çeşitli yönlerden benzerlikler taşır. Bilginin yayılma hızı, sanal ortamdaki yeni örgütlenme biçimleri bakımından klasik sosyal hareketlerden ayrılır. Bir diğer ayırt edici özellik ise yeni sosyal hareketlerin klasik sosyal hareketlerde olduğu gibi karizmatik lidere ve belirli bir mekâna ihtiyaç duymamasıdır. Bu değişimin temel sebeplerinden bir diğeri ise sosyal medyanın bireylere tanıdığı kolektif özgürlük alanıdır.

Yeni sosyal hareketler klasik sosyal hareketlerden zihniyet ve düşünce boyutuyla farklılaşır. Yeni sosyal hareketlerde toplumsal ve kültürel boyutlar daha baskındır. Azınlık konumunda olanların talepleri daha fazla dile getirilir. Çevresel duyarlılığa yoğun bir vurgu söz konusudur. Bireylere teknolojik vasıtalar ve sanal ağlar aracılığıyla farklı kimliklerin söylemlerini ortaya atabilme özgürlüğü tanır (Yanık & Öztürk, 2016: s.46). Yeni sosyal hareketler, toplumsal yaşam içerisinde kendisini yeniden üreterek, yeniden var ederek, yeni bir zihniyet tarzıyla ve uluslararası dayanışmayı içeren bir anlayışla sosyal yapının olumsal dönüşümüne katkı sağlar (Çoban, 2009: s.132). Yeni sosyal hareketlerdeki zihniyet değişimi sosyal sorunların ifade ediliş biçimini yeni bir aşamaya taşıırken aynı zamanda hak iddia eden kesimlere geniş bir ifade ediliş alanı sağladı.

Zihniyette meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan özgürlük ortamıyla beraber talepler daha hızlı yayılmaya başladı. Yeni sosyal hareketler; cinsel kimlik, öğrenci hakları, çevresel ya da ekolojik talepler ile kişisel ya da gündelik hayata dönük beklentiler üzerinden şekillenir (Calhoun, 1993). Küreselleşme karşıtlığı, kadın hakları hareketleri gibi görece yeni olgular esasen endüstri sonrası toplumla beraber ortaya çıkan radikal kopuşun birer ürünü olarak görülebilir (Gençoğlu, 2014: s.306; Balkaya, 2014: s.44). Her bir başlık farklı kültürel ya da siyasal talepler çerçevesinde kristalize hale gelebilmektedir. Örneğin; ekolojik duyarlılığa sahip Greenpeace eylemleri, kitlesel olmayan ve belirli bir sınıra sahip eylemselliği dile getirir (Yanık & Öztürk, 2016: s.54). Kadın ve hayvan hakları, ekolojiyi iyileştirmeye yönelik ortaya atılan fikirler, yeni cinsel kimliklerin hak iddiaları ve Amerikan kültürünün bir yayılma amacı olarak görülen küreselleşmeye karşı hareketlerde olduğu gibi söylemler daha hızlı şekilde yayılmaya ve taraftar bulmaya başladı.

Yeni sosyal hareketlerde klasik sosyal hareketlerden farklı olarak aktörün konumu farklılaştı. Klasik sosyal hareketler doğrudan bir lidere ihtiyaç duyarlar. Yeni sosyal hareketlerde ise durum farklıdır. Aktörler dış dünyadan ziyade kendilerine yönelirler (Çayır, 1999: ss.17-19). Bu içe yönelme durumu aktörlerin eğitimleriyle de ilişkilendirilebilir. Yeni sosyal hareketlerin aktörleri genel olarak; “yüksek eğitilmiş ve ekonomik güvene sahip kişiler” ya da orta sınıf üniversite öğrencilerinden oluşur (Offe, 1999: s.60). Bu noktada yeni sosyal hareketlerin aktörlerinin daha ben merkezli olduğu ifade edilebilir. Bu noktada yeni jenerasyonun sosyal hareketleri bir dönüşüme uğrattığı söylenebilir. Bu nedenle eski ile yeni kuşaklar arasında yaşanan paradoks sosyal hareketlere de yansdı (Babacan, 2015: s.304). Günümüz sosyal hareketlerinin dijitalleşmesi bu konuda oldukça önemlidir. Dijital aktivizm esasen interneti araç olarak kullanan sosyal hareketler için yeni bir çıkış kapısıdır. Yakın gelecekte bütün sosyal hareketlerin dijitalleşmesiyle yeni sosyal hareketlerin aktivistleri dijital aktivist

adlandırılmasına gerek kalmadan sadece aktivist olarak adlandırılabilir (Karagöz, 2013: s.141). Dolayısıyla sosyal hareketlerdeki değişimin etimolojide de bir dönüşüm başlattığı ifade edilebilir.

Yeni sosyal hareketler, sosyal hareketin gerçekleştiği uzamda da bir takım değişiklikler meydana getirdi. Ortaya çıkan değişimle beraber sosyal hareketlerde yaşanan taleplerin dile getirilmesi için elverişli bir ortam doğdu. Bilginin gücünün artmasıyla, kimlikler yeniden inşa edildi ve küresel sınırlar belirli oranda ortadan kalktı (Bingöl & Tanrıver, 2011: s.133). Bilginin dolaşım hızının artması, internet ve iletişim serüvenini ontolojik bir farklılaşmaya uğrattı (Babacan, 2014: s.141). İnternete dayalı çeşitli platformlar üzerinde kurulu dijital sosyal ağlar sosyal hareketler üzerinde daha belirleyici bir hale geldi. Özellikle “seferberlik, örgütlenme, kafa yorma, koordine olma ve karar verme” gibi hareketin doğasını etkileyecek konularda bu tip platformlar daha yetkin bir konuma yerleşti (Castells, 2013: s.198). Böylelikle internet aracılığıyla kurulan sosyal ağlar sosyal hareketlerin doğmasında ve organize edilmesinde hafife alınmayacak bir öneme sahip hale geldi (Tandoğan, 2021: s.611). Sanal ağların ortaya çıkardığı uzamsal periyotlandırmalar bireysel ve toplumsal alana dair yeni bir zemin meydana getirdi (Yanık & Öztürk, 2016: s.46). Sanal ağlarla beraber bir hareketin tarafı olma, o hareketten yana tavır alma, hareketin içeriğine katkıda bulunma durumlarının her biri daha da kolaylaştı. Böylelikle daha önceleri daha riskli bir yapıyı içerisinde barındıran sosyal hareketler mekân olarak sanal ağlarla bütünleştiğinde oldukça yapıtımsız bir alana geçmiş oldu.

Sanal ağların kaynak sağladığı yeni medya imkânları ile beraber bireyler arasındaki enformasyon hızı ve çeşitliliği gözle görülür biçimde arttı. Bu sayede bireyler nerde olduklarının önemi olmaksızın diğer kişiler ile doğrudan ve karşılıklı şekilde iletişime geçebildiler (Coşkun, 2019: s.92). Yeni medya ya da sosyal medya, ortaya çıkan toplumsal hareketlerin; hikâyelerinin, amacının, hedef ve gayelerinin anlaşılması ve kitlelere yayılması açısından önemli bir cephe haline gelerek işlevsel bir aracı konumuna yerleşti (Balci, 2018: s.1392). Ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle birlikte “her yerde hareket” sloganı şiar haline getirildi. Böylelikle sosyal hareketlerin organizasyonel boyutunda köklü bir değişim yaşandı (Şamlı, 2019: s.215). Sosyal medyanın yarattığı yeni imkânlarla beraber hoşnutsuzluğun yayılma hızı ve kitlelere sirayeti yeni bir boyuta geçti.

Sanal ağların sağladığı imkânlar doğrultusunda, sanal eylemlerin örgütlenmesi açısından sosyal medya büyük bir öneme sahip hale geldi. Facebook, Twitter, My Space, Blogger, WordPress gibi önemli ve kitlesel paylaşım siteleri sosyal hareketler için yeni bir dönüm noktası oluşturdu. Bu platformlara üye olan bireyler sanal eylemleri destekleme ya da eylemlere karşı koyma hakkına sahip oldular (Bingöl & Tanrıver, 2011: s.136). Bu tip paylaşım siteleri milyonlarca insanı bir araya getirme

gücüne sahip oldukları için yeni bir kamusal alan inşa ettiler. Böylelikle muhalif seslerin daha kolay bir biçimde yükseldiği yeni bir sahne ürettiler (Karagöz, 2013: s.132). Bireyler bir yandan karşı oldukları fikirleri ifade ederken diğer taraftan yeni bir fikir inşa etmek bakımından oldukça geniş bir saha elde ettiler.

Bütün bu farklılıklara rağmen yeni sosyal hareketlerin klasik sosyal hareketlerden tamamen bir kopuş olduğunu söylemek mümkün değildir. Yeni sosyal hareketlerde de politik yönün baskın olduğu ifade edilebilir. Yeni sosyal hareketlerin sokağa yansıyan yönüne verilecek örneklerin başında Filipin eylemleri gelir. Aktörler, Filipinler devlet başkanı Joseph Estrada'nın yolsuzluk yaptığı iddiasıyla istifasını istiyorlardı. Sanal ortamda başlayan fikir birliği sokağa taşdı. 2 gün süren eylemler sonucunda Estrada istifa etti (Tilly, 2008: ss.151-155). Bu eylem mobil internet üzerinden örgütlenmenin ve sosyal ağların geldiği noktaya örnek gösterilebilir (Bingöl & Tanrıver, 2011: s.138). Yeni sivil itaatsizlik yolları geliştiren aktörler bu eylemi sanal ağlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Meksika'daki Zapatista hareketi, Indymedia girişimi, Arap Baharı ve Wall Street eylemleri (Tağ Kalafatoğlu, 2015) bu duruma örnek gösterilebilir. Yeni sosyal hareketlerin politik boyutunu ortaya koymak açısından sanal ağlar büyük bir yere sahiptir. Aktörlerin iddiaları ve örgütleniş biçimleri sosyal hareketler bakımından yeni bir çağın başlangıcının ilanıdır. Fakat Arap Baharı olarak nitelenen ve Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkan sosyal hareketlerin, ortaya çıkış nedenlerini yalnızca teknolojik gelişmelere bağlamak da doğru olmayacaktır.

Yeni sosyal hareketlerle ilgili dikkat edilmesi gereken konulardan biri de sosyal hareket paradigmasında meydana gelen değişimlerdir. Eski paradigma sosyal hareketin neden ve hangi koşullarda meydana geldiği üzerine odaklanırken yeni paradigma hareketin işleyiş ve değişim sürecini anlama misyonunu üstlendi (Gençoğlu, 2014: s.306). Giddens, yeni sosyal hareket olgusunu belirli sayıda bireyin, sosyal yapı içerisinde rahatsız oldukları durumlardan bir ya da birkaçına itiraz etmeleri sonucu giriştikleri örgütlü çaba olarak niteler (Giddens, 2000: ss.540-541). Smelser ise sosyal hareketi anlamsız ve hızlı bir biçimde ortaya çıkan değişmelerin ürettiği derin ve keskin sarsılmanın önüne geçmenin bir aracı olarak görür (Gençoğlu, 2014: s.311). Melucci de günümüz sosyal hareketlerine dair olumlu bir bakış açısına sahiptir. O, sosyal hareketlerin hem temsil hem de katılım vasıtasıyla aktörlerin sosyal kimliklerini sağlamlaştırabileceklerini ayrıca siyasi ve sosyal güç arasındaki serbest alanlara fayda sağlayacağını iddia eder (Korkmaz, 2017: s.486). Morozov ise sosyal hareketlerin yaygınlaşması konusunda özgürleştiren, geniş imkânlar sağlayan ve muhalif seslerin duyulmasına fırsat veren yeni medya ortamlarının baskıcı rejimlere karşı bir fırsat olduğunu ifade eder (Karagöz, 2013: s.139).

Yeni sosyal hareketler üzerine incelemelerde bulunan ve sosyal hareket yaklaşımları arasında ciddi bir konuma sahip olan teorilerin başında kaynak mobilizasyonu teorisi gelir. Kaynak mobilizasyonu teorisi kolektif eylemi temele alan baskın bir paradigmadır. Bu paradigma, enstrümantal eylemle uğraşan rasyonel aktörlerin, kaynakları güvence altına almak ve resmî bir organizasyon aracılığıyla güce ortak olmayı hedefleyen sosyal hareketleri incelemek açısından literatürde ciddi bir yere sahiptir (Korkmaz, 2017: s.482). Kaynak Mobilizasyonu Paradigması protestocuların davranışları üzerine odaklanması bakımından ön olana çıkar. Sosyal eylemleri temele alarak sosyal hareketlerin niteliklerine ulaşmayı hedefler. Teoriye göre protesto, siyasetin bir parçasıdır. Protestocularda hak peşinde olan sıradan insanlardır (Jasper, 2002: s.65). Eski paradigmanın aksine kaynak mobilizasyonu kitle ve mahrumiyet fikirlerini göz ardı ederek kolektif eylemlere ve sosyal hareket faaliyetlerine odaklanır. Aktörlerin rasyonel hareket ederek kâr-zarar ilkesine uyduklarını iddia eder (Uysal, 2009: s.234). Kaynak mobilizasyonu teorisi genellikle ekonomik saikleri temele alırken ekonomik hegemonyanın sosyal yapının temelini kazdığını ifade eder. Bu noktada kimlikler bu teori açısından önemli bir yere sahiptir.

3. Küreselleşme Karşısı Bir Sosyal Hareket Türü Olarak Tüketim Karşıtlığı

Günümüzde posttruth dönemin hâkim olduğu düşünceyle beraber (Alpdoğan, 2022) tüketim endüstrisinin planlayıcılarının pazarlama açısından bireylerin zaaflarını kullandığı sosyal bilimciler tarafından sık sık dile getirilmektedir. Tüketimin ihtiyaç kavramını aşan bir nitelik taşımaya başladığı günden beri tüketim fikrinin düşünce boyutuna dair çeşitli itirazlar söz konusudur. Elbette bu itirazlar küreselleşmenin yapısal özelliklerine karşıtlık ve ekolojik duyarlılık üzerinden şekillenmektedir.

Modern, ileri, uygar ya da gelişmiş olarak nitelenen günümüz toplumlarında eski tüketim tarzlarının terk edildiği ve tüketime dair yeni bir sayfa açıldığı konusu birçok düşünür tarafından çeşitli bağlamlarda ortaya atılmıştır (Richins ve Dawson, 1992: s.304). Çağdaş sosyoloji literatüründe tüketim olgusu üzerine çeşitli görüşler ortaya atıldığı bilinmektedir. Bu noktada Z. Bauman (1999, 2000, 2013, 2015), Touraine (1999), J. Baudrillard (2008, 2009), M. L. Richins ve S. Dawson (1992), R. Bocoock (2009), A. De Botton (2008) başta olmak üzere birçok isim tüketimin değişen doğasına dönük yeni yaklaşımlar getirmişlerdir. Bu isimlerin ortak noktası tüketime dair tavır alışlarında kendisini göstermektedir. Onlar, günümüzde tüketimin bir araç olarak kullanıldığını, bir kimliğe aidiyet açısından gerçekleştirildiğini ve suni bir hal aldığını ifade ederler.

Bocock (2009: s.10) günümüz tüketimini kastederek, tüketimi bireylerin mevcut halde kim oldukları ve kim olmaya aday olduklarıyla ilgili taleplerini yansıtan bir olgu olarak tanımlar. Bu süreci kimlik kazanım süreci olarak görür. Bu kimlik kazanım sürecinin abartılı bir ürünü olarak ortaya çıkan aşırı tüketim klasik iktisadın bir sonucu olarak görülür. Bu bağlılıkla baş edebilmek için Kirschner (1995) bireyleri tüketimi ne amaçla ve hangi ihtiyaçlarla yaptığını sorgulamaya davet eder.

Küreselleşme ve tüketim karşıtlığını anlamak için kısaca küreselleşmenin ne olduğu noktasına değinmek gerekir. Küreselleşme, kapitalist düzenin ve işleyişin uluslararası düzeye yayılmasıdır (Aydın, 2007). Küreselleşme; bir diğer boyutuyla sınırları göz ardı eden, daha çok pazarı ve pazarın görünür kısmı olarak üretim alanlarını ön plana çıkarır. Bu yönüyle mal ve hizmetlerin herhangi bir sınırlamaya ihtiyaç duymadan kürenin her alanına nüfuz etmesini ve dağıtılmasını hedefleyen süreç olarak tanımlanabilir (Garih, 2000: s.40). Bu noktada küreselleşmeyle beraber farklı kültürlerin yakınlaşacağı ve kürede ortak bir kültür elde edileceği gibi çeşitli iddialar söz konusudur.

Castells'e göre küreselleşme karşıtı hareketlerin temelinde sosyal ağlar oluşturma ve sanal ağların göze çarpan artışı yatar. Özellikle 1990'larda başlayan çeşitli iletişim araçları ve teknolojik cihazlar sayesinde örgütlenme hızı artmıştır. Böylelikle ağlar tabana yayılmıştır (Castells, 2006: ss.200-201-202). 1990'ların sonunda Seattle'da başlayan ve küreselleşme karşıtlığının simgesi haline gelen küreselleşme karşıtı hareketlerde e-mail listeleri kilit rol oynamıştır. Seattle protestoları e-mailler aracılığıyla kontrol ve dizayn edilmiştir (Telli, 2012: s.66). Küreselleşme karşıtı hareketler en temelde küreselleşmenin ürettiği sorunlar üzerine odaklanır. Küreselleşme karşıtlığı kendine özgü örgütlenme yapısı olan bir itiraz hareketidir. Küreselleşme karşıtı bireyler de küreselleşmeden kaynaklanan sorunların bilinciyle hareket ederek bir sosyal organizasyon içerisine girmişlerdir. (Çopuroğlu & Çetin, 2010: s.74). Küreselleşme karşıtı yeni sosyal hareketler ilk olarak insan hakları söylemi üzerine inşa edilir. Küreselleşmenin egemen gücün dayattığı bir paradigma olduğu iddia edilir. Küreselleşme karşıtları ise "yeni bir dünyanın mümkün" olduğu iddiasındadırlar (Çoban, 2009: s.129). Küreselleşme karşıtı sosyal hareketler, küreselleşmeyi ortaya çıkaran kapitalist sistemin işleyiş biçimine itiraz ederler. Temel karşıtlar ise uluslararası örgütler ve kapitalizmi finanse eden uluslararası şirketlerdir (Dede, 2018: s.72). Küreselleşmenin doğasına yapılan itirazların başında hâkim bir kültür inşa edilmeye çalışıldığı iddiası gelir. Bu kültür Amerikan kültürüdür. Küreselleşme, Amerikan kültürünün dünyanın çeşitli coğrafyalarında baskın olmak için verdiği savaşın bir yansıması olarak görülür.

Küreselleşme ve kapitalizm karşıtlarının yaygın olarak kullandığı araçların başında reklamlar gelir. Ana akım medyaya alternatif yayınlar, sanal ağlar üzerinden yayınlanan reklamlar, kişisel blog yazıları vasıtasıyla tüketim karşıtı mesajlar kitlesel bir güç ve hareket haline getirilmek istenir (Worth ve Kuhling, 2004). Bu tip reklamlar küreselleşme ve kapitalizm karşıtı sosyal hareketlerin markalara ve tüketime övgüler düzen reklamlara karşı dizayn ettiği “düşman” yaratmanın en temel aracıdır (Bakır & Çelik, 2013: 50). Bu yönüyle küreselleşme karşıtı hareketlerin yeni sosyal hareketlerin yapısal özelliklerini bünyesinde barındırdığı rahatlıkla ifade edilebilir. Hem internet üzerinden örgütlenilmesi hem de yapısal olarak mikro itirazlar taşıması bu iddianın ispatı açısından oldukça önemlidir.

Küreselleşme karşıtı hareketlerle birlikte ele alınacak olan tüketim karşıtlığı ya da tüketim karşıtı sosyal hareketler özellikle postmodernizm ile yaygınlaşan tüketim alışkanlıklarına ve tüketim kültürünün yaygınlaşmasına tepki olarak ortaya çıkmıştır (Dülek & Cömert, 2018: s.118). Kotler (2020) tüketim karşıtlığını kategorize eden önemli isimlerin başında gelir. Ona göre tüketim karşıtlığı beş ayrı gruptan oluşur. İlk grubu sade tüketim (life simplifiers) grubu olarak adlandırır. İkinci grup minimalistlerden (degrowth activists) oluşur. Kotler’e göre üçüncü grup iklim aktivistlerinden (climate activists), dördüncü grup ise hayvansal gıdaların kullanımına karşı çıkan vegan ve vejeteryanlardan (sane food choosers) oluşur. Beşinci ve son grup ise doğal yaşamı destekleyen (conservation activists) ve seçen gruptur (Engindeniz & Şener, 2023: s.245). Kotler’in kategorize ettiği tüketim karşıtı hareketlerin tamamına yakınına idealize etmesi bakımından önemlidir. Her bir grup bir diğer gruptan izler taşıyabileceği gibi birbirlerine de eklemlenebilir. Dolayısıyla tüketim karşıtı grupları ele alırken kesin sınırlarıyla birbirlerinden ayırmak mümkün değildir. Örneğin minimalistler lüks tüketime ihtiyaç halinde itirazda bulunmamalarına rağmen aşırı ve gereksiz tüketime itiraz etmektedirler. Bu tip aykırı bakış açılarına rağmen ortak dünya görüşü bakımından her bir grup diğer gruptan izler ve işaretler taşır.

Tüketim karşıtlığı esasen tüketmeye doğrudan bir tavır alış değil, dayatılan ve insan zihnine işlenen “tüketim çılgınlığına” karşı bir tavır alış olarak görülebilir (Engindeniz & Şener, 2023: s. 254). Tüketim karşıtlığı bir diğer yönüyle tüketimden haz almayan ve tüketime direnen bireyleri de içerisinde barındırır. Bu bireyler genellikle minimal davranışları ve yaşam tarzını benimsemektedir. Ayrıca gönüllü sadeliği yaşam tarzı olarak benimsemektedir (Ülker, 2021: s.784). Tüketim karşıtı hareketler hem tüketimin kendisine doğrudan itirazlar barındırabilirken hem de tüketim biçimine itirazda bulunabilirler. Bu noktada tüketimden haz almayan bireylerle tüketim kültürünün dayattığı

sisteme karşı çıkan bireylerin kendi tercihlerini bir kenara bıraktığımızda ortak birçok temel itirazı gözlemleyebiliriz. Bu itirazlar en temelde ekolojik ve kültürel temel üzerinden şekillenir.

Tüketim karşıtı sosyal hareketler çeşitli yönlerden ekolojik itirazlar barındırır. Ekolojik hareketler, günümüzde ekolojik siyasi duyarlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu durum yeniden yapılanmalara ve farklı tanımlamalara sebep olurken, diğer taraftan ekolojik duyarlılıkta ciddi bir artışa neden olmuştur (Göktolga, 2013: s.128). Farklılaşan koşullarla birlikte ortaya çıkan ekolojik düşüncede yaşanan değişim fıkırsel boyuta da yansımıştır. Örneğin sürdürülebilir kalkınma, biyolojik çeşitliliğin azalmasına karşı geliştirilen önlemler, küresel ısınma karşıtlığı çevrecilerin günümüzde ön plana çıkardığı düşüncelerdendir (Balkaya, 2014: s.46). Ekolojik çevrenin korunmasına yönelik ortaya atılan fikirler çeşitlilik göstermekle birlikte küresel etki odaklılar ve pazar aktivistleri, küresel ve ekolojik çevrenin yeni nesillere aktarılması ve onlara yaşanabilir bir evren bırakılması konularında ciddi önlemlerin alınması gerektiğini savunurlar (Dülek & Cömert: 2018: s.116).

Bir grup olarak tanımlandıklarında tüketim karşıtları, karbon ayak izlerine dikkat etmekle beraber bilinçli tüketimi hayat felsefeleri haline getirmişlerdir. Böylelikle daha az ve gerekli tüketimi öncelemektedirler (Palafox, 2020: s.87). Tüketim karşıtları tüketimi hayata anlam katmanın bir aracı olarak görmezler. Onlar hayatı yaşamının alternatif yollarına odaklanmaktadır (Taş, 2020: s.40). Dolayısıyla çevreye duyarlı davranışlar sergileyip, bu duyarlılığı göz ardı etmeyen ve çevre dostu markaları tüketmeyi öncelerler (Ülker, 2021: s.784). Böylelikle tepkilerini bir markanın piyasaya sürdüğü ürünü satın almama davranışı olarak gösterebilmektedirler. Bazen de ortaya çıkan tepkiler sadece şirketlerle kısıtlı kalmayıp, organizasyonlara ve hatta ülkelere kadar varabilmektedirler (Dülek & Cömert, 2018: s.118). Aşırı tüketimin hem sosyal bünyeye hem de doğaya verdiği zararın bilincinde olan tüketim karşıtı gruplar, bu durumu bir isyan kültürü haline getirerek insan ile doğa arasında ortaya çıkan çatışmada insanın doğaya olan zulmünü göstermeyi amaçlarlar.

Tüketim karşıtı hareketler esasen bir kültür çatışmasını içerisinde barındırır. Bu noktada Touraine (1999) günümüz tüketim algoritmasının tüketici ve teknokratlar arasındaki kültürel çatışmadan faydalandığını ifade eder. Ona göre kültür, sosyal yapının tamamını içerisinde barındırırken, kültürel çatışma ise taleplerin ortaya atıldığı maddesel ekonomik alandan gösteriş temalı alana geçiş yapmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu noktada yeni toplumsal hareketlerin sosyal bütünleşme, yeniden üretim ve dağıtım süreçlerini nasıl etkilediğini ele alan Habermas'a müracaat etmek gerekir. Habermas mevcut ekonomik sistemin ve devlet yapısının yaşam alanlarının kolonileştirilmesine katkı sağladığını iddia eder (Topal Demiroğlu, 2014: s.137). Habermas'ın

argümanı iktidarın, kapitalizmin dinamiklerini teşvik ettiği ve sosyal yaşam alanları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu şeklinde ifade edilebilir.

Tüketim karşıtlığı günümüzde hem sosyal hem siyasal sahnede kendini ifade etme şansı bulmuştur. Günümüzde bir sosyal hareket hüviyeti elde ettiği için siyasi bir ideoloji tanımlamasına dahi kavuşmuştur. Tüketim karşıtları gerek organize olma biçimleri gerekse tavırlarını ortaya koyma biçimi bakımından yeni sosyal hareketlerin yapısal özelliklerini içerisinde barındırmaktadır.

Sonuç

Sosyal hareket teriminin Saint Simon tarafından ilk kullanıldığı günden bu yana en belirleyici özelliği sosyal kaygıdır. Bu özelliği sebebiyle genellikle protesto hareketleriyle, daha dar kalıba sahip olan kolektif davranışlarla ve sosyal alanda kendisini gösteren histerik patlamalarla karıştırılmaktadır. Bu noktada sosyal hareketlerin sosyal bünyede kendisini gösteren değişim talebinden başka bir şey olmadığı oldukça açıktır. Bu noktada bir eylemin sosyal hareket olması için hoşnutsuzluk var mı? aktör ve eylem boyutu mevcut mu? meşruiyet, mutabakat ve kolektivite içeriyor mu? gibi sorular sormak doğru olacaktır. Bu soruların her biri bir hareketin sosyal hareket olup olmadığını değerlendirmek açısından hayati önem taşımaktadır.

Klasik sosyal hareketler köktenci bir anlayışıyla sistemin köklü değişiminden yanaydılar. 21. yüzyılda meydana gelen hızlı değişimle beraber hem bireysel düzeyde hem de sosyal kurumların yapılanması açısından büyük bir değişim ve dönüşüm gerçekleşti (Korkmaz, 2017: s.481). Bu büyük dönüşümle beraber hem taleplerde hem de bireylerin anlam dünyalarında önemli değişimler yaşandı. Günümüzde sosyal sorunlar daha alt dallarda ve daha net bir biçimde dile getirilebilmektedir. Artık ideolojik ve ekonomik sorunlar köklü değişimden ziyade daha alt sosyal birimlerin itirazları üzerinden şekillenmektedir. Bu noktada karbon ayak izi ve ekolojik sorunlar, kadın hakları, belirli bir mesleğin yaşadığı zorluklar, etnik talepler, kanun koyucuların sosyal problemlerden kopukluğu gibi sorunlar daha ön plandadır. Sosyal ağların yaygınlaşmasıyla beraber sosyal alanda zorluklarla karşılaştığını iddia eden aktörlerin taleplerinin iletme alanı değişmiştir. Bu yeni talepler teknolojik enstrümanlarla iletir hale gelmiştir. Böylece ortaya çıkan sosyal hareketlerde hem talepler daha hızlı bir biçimde muhabata iletirken hem de hareketlerin taraftar bulmaları kolaylaşmıştır. Sosyal hareketlerin ortaya koyduğu iddialarla beraber hem siyasi unsurlar hem de ulus aşırı şirketler itirazları görmezden gelmeye cesaret edememektedir. Dolayısıyla sosyal hareketlerin günümüzde yeniden yapılanma açısından büyük bir misyona sahip olduğu ifade edilebilir.

Çağdaş sosyoloji literatüründe tüketime dair oldukça geniş bilgiler bulmak mümkündür. Tüketim karşıtı hareketler örgütleniş biçimi bakımından yeni sosyal hareketlerin yapısal özelliklerini içerisinde barındırmaktadırlar. Sosyal medyanın gücünü kullanmaları, birlikte hareket edebilmek için maddi bir mekâna ihtiyaç duymamaları bu duruma örnek gösterilebilir. Günümüz tüketimi yapaylaşmıştır. Tüketim karşıtlarına göre bu durumun temelinde kapitalizmin ideologlarının manipülatif tavrı yatmaktadır. Tüketim karşıtları kapitalist sistemin bireyleri bir yandan tüketime iterken diğer yandan da tüketimi kimlik kazanımı ve statü aracı olarak görmesini sağladıklarını iddia etmektedirler. Tüketim karşıtları, bu ve buna benzer sebeplerden dolayı küreselleşmeyi ve onun ekonomik yönü olan kapitalizmi suçlamaktadırlar. Tüketim karşıtı sosyal hareketler, ekolojik duyarlılığı temele alırken ihtiyaç fazlası tüketime yoğun bir eleştiri getirmektedirler. Bu noktada temel itirazları bireylerin anlam dünyalarına işlenen tüketim imgelerinedir. Temel hedefleri ise daha bilinçli ve daha duyarlı bireyleri topluma kazandırırken aynı zamanda bireyleri şekillendirdiklerine inandıkları ulus aşırı şirketleri uyarmaktır. IKEA'nın öncülüğünü yaptığı buy black friday gibi kampanyalar bu yeniden dönüşüm sürecinde etkin bir yere sahiptir. İkinci el ürünlerin yenilenerek satışa sunulması bu taleplerin ve dönüşümün dikkate alındığının önemli işaretlerindedir. Böylelikle tüketim karşıtı hareketlerin amacına ulaştığı ifade edilebilir.

Kaynakça

- Alpdoğan, F. F. (2022). Modern çağın bir diğer boyutu posttruth durum'da "hakikatın tüketimi" bağlamında Zygmunt Bauman ve jean baudrillard'ın tüketime dair eleştirileri. *Mukaddime*, 13 (2), 541-565. DOI: 10.19059/mukaddime.1119416
- Alpdogan, F. F. (2023). Zygmunt Bauman sosyolojisi: akışkan modernite özgür olduğunu zanneden köleler mi üretiyor?. *İctimaiyat*, 7(2), 413-430. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1222635>
- Aydın, D. (2007): Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisinin sosyolojik analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babacan, M. E. (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 135-160.
- Babacan, M. E. (2015). Yeni medya bağlamında toplumsal hareketler ve yeni insanın karakter analizi. *Folklor/Edebiyat*, 21 (83), 295-307. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/fe/issue/26049/274360>.
- Bakır, U. & Çelik, M. (2013). Tüketim toplumuna eleştirel bir yaklaşım: kültür bozumu ve yıkıcı reklamlar. *Selçuk İletişim*, 7(4), 46-63.

- Balcı, M. (2018). Changing social movements in the context of international relations. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 7(2).
- Balkaya, F. (2014). Yeni toplumsal hareket çeşidi olarak çevreci hareketler. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 3 (5), 41-50. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumusgjebs/issue/7493/98725>
- Bingöl, D. D. Y. & Tanrıver, N. (2011). Bilgi çağında değişen sosyal hareketler: sanal eylemler. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6 (1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/beyder/issue/3476/47296>.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem, Çev.) İstanbul: Sarmal Kitabevi.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve boşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Modernite, kapitalizm, sosyalizm*. (F. D. Ergun, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Bauman, Z. (2015). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?*. (H. Keser, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim toplumu söylenceleri ve yapıları*. (H. Deliceçaylı & F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard J. (2009). *Gösterge ekonomi politikası hakkında bir eleştiri*. (O. Adanır, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bocock, R. (2009), *Tüketim* (İ.Kutluk, Çev.) Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Bon, G. L. (2009). *The crowd a study of the popular Mind*. Floating Press.
- Brecher, J. vd. (2002). *Aşağıdan küreselleşme*. Çev. A Yıldırım vd., İstanbul: Aram Yayınları.
- Calhoun, C. (1993). "New social movements" of the early nineteenth century. *Social Science History*, 17(3), 385-427.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür*, İkinci cilt: Kimliğin gücü. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları: internet çağında toplumsal hareketler*, Çev. Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 190.
- Cohen, J. (1999). *Strateji ya da kimlik: yeni teorik paradigmlar ve sosyal hareketler*. Yeni sosyal hareketler teorik açıklamalar. Ed. Kenan Çayır. Kaktüs Sosyoloji Yayınları: İstanbul.
- Coşkun, A. (2019). *Yeni toplumsal hareketlere alternatif bir bakış*. İksad Yayınevi: Ankara.
- Çayır, K. (1999). *Toplumsal sahnenin yeni aktörleri: yeni sosyal hareketler*. İçinde K. Çayır (Ed.), Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar. (ss 16-32). Sosyoloji Yayınları: İstanbul.

- Çoban, B. (2009). Küreselleşme sürecinde insan hakları mücadelesi ve yeni toplumsal hareketler. *Marmara İletişim Dergisi*, (15).
- Çopuroğlu, Y. C., & Çetin, B. N. (2010). Yeni sosyal hareketler paradigması bağlamında türkiye'deki küreselleşme karşıtı grupların birbirleriyle ve dünyadaki karşıtlarla karşılaştırılması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 67-100.
- Dede, A. (2017). Küresel toplumsal hareketlerde “ben nesli” nin rolü. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri*, 3(Special), 67-82.
- De Botton, A. (2008). *Status Anxiety*. Vintage.
- Durmuş, H. (2022). Aşırı tüketim ve israf; çözüm olarak orta yollu tüketim. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 8(3), 272-298.
- Dülek, B. & Cömert, Y. (2018). Tüketim karşıtı eylemlerin pazarlama faaliyetleri açısından değerlendirilmesi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (6) , 104-121 .Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanyyuiibfd/issue/42097/506478>
- Engindeniz, G. & Şener, N. (2023). Tüketim karşıtı eğilimlerin sürdürülebilirlik iletişimi kapsamında değerlendirilmesi: girişim örnekleri üzerine bir inceleme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 237-259.
- Garih, Ü. (2000). *Globalleşme sürecinde türkiye*, istanbul: Hayat Yayınları.
- Gençoğlu, A. Y. (2014). Eski ve yeni paradigmalardan açısından sosyal hareketler. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 3(2).
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, (H. Özel Çev.), İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Göktolga, O. (2013). Yeni siyaset ve ekolojik hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 127-136.
- Jasper, M. J. (2002). *Ablaki protesto sanatı*. (s. Öner, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Johnston, H. & Larana, E. & Gusfield, J.R. (1999). Kimlikler, Şikâyetler ve Yeni Sosyal Hareketler. İçinde K. Çayır (Ed.), yeni sosyal hareketler teorik açımlar. (ss 131-168). Sosyoloji Yayınları: İstanbul.
- Kalfa, C. & Ataay, F. (2008). Küresel toplumsal hareketler. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(16),127.149.Retrievedfrom<https://dergipark.org.tr/en/pub/kosbed/issue/25704/271236>.
- Karagöz, K. (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. *İletişim ve Diplomasi*, (1), 131-156. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iletisimvediplomasi/issue/66837/1045435>

- Kırschner, J. (1995). *Ne aşırı üretim, ne aşırı tüketim: dengeli yaşama sanatı* (S. Günersel, Çev.) (1. bs.). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Korkmaz, A. (2017). Tehdit algısının sosyal hareketlere etkisi. *Sosyoloji Konferansları*, (55), 479.
- Kotler, P. (2020). The consumer in the age of coronavirus. *Journal of Creating Value*, 6 (1), 12-15.
- Kurtdaş, E. M. (2022). Sosyal hareketler bağlamında küreselleşme karşıtı hareket: sebepleri, gelişimi ve sonu. *TESAM Akademi Dergisi*, 1-31.
- Marshall, G. (1999). *Toplumsal hareketler. sosyoloji sözlüğü*. (Osman A. & Derya K, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Melucci, A. (1999). Çağdaş Hareketlerini Sembolik Meydan Okuması. İçinde K. Çayır (Ed.), yeni sosyal hareketler teorik açımlar. (ss 72-94). Sosyoloji Yayınları: İstanbul.
- Offe, C. (1999). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının zorlanması. İçinde K. Çayır (Ed.), yeni sosyal hareketler teorik açımlar. (ss 53-72). Sosyoloji Yayınları: İstanbul.
- Palafox, L. C. (2020). When less is more: minimalism and the environment. *Environmental and Earth Law Journal*, 10, 64-88.
- Richins, M. L. & Dawson, S. (1992). A consumer values orientation for materialism and its measurement: Scale development and validation. *Journal of Consumer Research*, 19(3), 303-315.
- Taş, S. (2020). Tüketim karşıtı yaşam tarzları: freeganizm, gönüllü sadelik ve minimalizm. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-64.
- Şamlı, E. (2019). Sosyal hareketler ve siyasal partiler. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(20), 206-218.
- Tağ Kalafatoğlu, Ş. (2015). Toplumsal hareketler ve politik oluşumlar bağlamında yeni medya aracılığıyla politik aktivizm. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 126-145. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/odusobiad/issue/27563/290009>
- Tandoğan Ş M (2021) Yeni paradigma bağlamında ortadoğu'daki toplumsal hareketlerin incelenmesi: mısır ve iran örnekleri. *Mülkiye Dergisi*, 45(3), 587-616.
- Telli, A. (2012). Mısır devrimi'nde sosyal medyanın rolü. *Bilge Strateji*, 4 (7) , 65-91 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bs/issue/3803/51013>
- Tilly, C. (2003). *Agendas for Studenst of Social Movements*. J. A. Goldstone (Dü.) içinde, States, Parties, and Social Movements (s. 246-256). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (2008), *Toplumsal hareketler*, (Çev.Orhan Düz), İstanbul, Babil Yayınları

- Topal Demiroğlu, E. (2014). Yeni toplumsal hareketler: bir literatür taraması. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 133-144. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/marusbd/issue/290/1371>
- Touraine, A. (1999). Toplumdan Toplumsal Harekete. İçinde K. Çayır (Ed.), yeni sosyal hareketler teorik açıklamalar. (ss 35-47). Sosyoloji Yayınları: İstanbul.
- Türkdoğan, O. (1988). *Sosyal hareketlerin sosyolojisi: ideolojiler ve köylü hareketleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara
- Türkdoğan, O. (1996). Sosyal hareketler olarak celali ayaklanmaları. *Bellekten*, 60(228), 421-442.
- Uysal, A. (2009). Toplumsal hareketler için kaynak yaratma ve kullanma stratejileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 217-238. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10996/131593>
- Ülker, Y. (2021). Tüketim karşıtı bireylerin çevreci reklamlara olan tutumları. *Selçuk İletişim*, 14(2), 784-804.
- Worth O & Kuhling C. (2004) Counter- hegemony, anti-globalisation and culture in international political economy, *Capital and Class*, 28 (3), 31-42.
- Yanık, C & Öztürk, M. (2014). Toplumsal hareketlerin dönüşümü üzerine bir değerlendirme. *Mukaddime*, 5(1), 45-63.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Fatih Furkan Alpdoğan %100 katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Fatih Furkan Alpdoğan contributed 100% to the study.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any instit